

Oproti komunálním volbám, které byly analyzovány v předchozí knize, se obsah částečně proměnil – zatímco mužský kandidát na primátora Bratislavy za Smer-SD kladl v roce 2010 velký důraz na participaci občanů a občanek a na inkluzivitu, ženská kandidátka nominovaná SDKÚ-DS vystupovala spíše v roli „velké matky“ a zaměřovala se primárně na určité vrstvy obyvatel (opět – ty slušné). V předvolební kampani v roce 2012 se do role „velkého otce“, nebo dokonce „neohroženého zachránce“ stavěl spíše Robert Fico, předseda Smer-SD. Požadavek na větší zapojení občanů se však vytratil v případě obou stran – Maďarová dokonce hovoří o „depolitizaci“ občanů a občanek, tedy o redukci úlohy veřejnosti pouze na akt hlasování ve volbách.

I tato druhá publikace Aspektu zaměřená na politiku zcela naplnila očekávání. Opět je skvěle teoreticky i metodologicky ukotvená a výstupy přesahují aktuální lokální a časový kontext. Na konkrétních příkladech velmi názorně ilustruje a analyzuje obecnější jevy a opět tak dává šanci i českému čtenářstvu lépe uchopit dění v české politice. Zejména při čtení studie o využívání humoru v předvolební kampani se lze jen stěží ubránit srovnání s letošní prezidentskou kampaní, kde humor používaný kandidáty postoupivšími do druhého kola volby využíval sexismu velmi otevřeně.

Opět se nabízí otázka, proč v České republice podobně rozsáhlé, komplexní a hlavně originálně uchopené zmapo-

vání tématu chybí. V tomto případě již neobstojí vysvětlení odlišným kontextem (i když na první premiérku si nejspíš ještě řadu let počkáme), jelikož popisované jevy se velmi podobným způsobem odrážejí i v české politice a v předvolebních kampaních. Nelze tedy než doufat, že se texty obou autorů stanou v příštím „supervolebním“ roce inspirací i pro české badatele a badatelky.

Literatura

- Okin, S. M. 1989. *Justice, Gender and the Family*. New York: Basic Books.
- Okin, S. M. 1998. „Gender, the Public and the Private.“ Pp. 116–141 in Phillips, A. (ed.). *Feminism and Politics*. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Pateman, C. 2000. *Sexuální smlouva*. Bratislava: Aspekt.

Poznámky

1 Okin používá vžitě feministické označení této strategie jako „přidat ženy a zamíchat“/„add women and stir“ (Okin 1989: 11).

2 Pojmy jako „jedinec“ nebo „občan“ jsou konotovány jako mužské a v důsledku toho se nejen hypotetická společenská smlouva, ale i konkrétní zákony státu vztahují jinak na osoby mužského a na osoby ženského pohlaví (např. Pateman 2000: 62).

ZNEUŽÍVANÁ I OSLAVOVANÁ: EXOTIKA V ČESKÉM UMĚNÍ / MAREK HRUBEC TOMÁŠ WINTER (AUTOR), IVANA JONÁKOVÁ (KURÁTORKA). PALMY NA VLTAVĚ: PRIMITIVISMUS, MIMOEVROPSKÉ KULTURY A ČESKÉ VÝTVARNÉ UMĚNÍ 1850–1950. VÝSTAVA V ZÁPADOČESKÉ GALERII V PLZNI, 2013.

Mimoevropským kulturám se v posledním období věnuje opět zvýšená pozornost. Nejen z důvodu větší četnosti

různých ekonomických a kulturních globálních interakcí, ale také kvůli válkám mezi západními a islámskými země-

atívy, ktoré projekt sledoval, museli adresovať a podporovať rodovú rovnosť v skúmanej inštitúcii tak na štrukturálnej úrovni, ako aj individuálnej úrovni, prípadne mohli viesť k zvyšovaniu povedomia o rodovej rovnosti alebo k podpore rodového výskumu. Zameriavali sa na rôzne kariérne stupne od preduniverzitného vzdelávania (iniciatívy podporujúce záujem detí o vedu) cez univerzitné vzdelávanie všetkých stupňov až po celoživotný kariérny rast a postup.

Dobré praktiky sa zbierali v deviatich krajinách, ktoré sa líšia úrovňou implementácie rodových politík, čo sa odrazilo aj v množstve dobrých praktík identifikovaných v jednotlivých krajinách. Z celkového počtu šesťdesiat jeden, najviac praktík – štrnásť bolo zozbieraných v Nemecku (pričom toto číslo predstavuje len malé percento z existujúcich iniciatív); v Rakúsku, Grécku a Taliansku približne po desať; v Španielsku, Izraeli, na Slovensku, v Slovinsku a Maďarsku od päť po dve praktiky. Autori sumarizujúcej projektovej správy o dobrých praktikách – Florian Holzinger a Julia Schmidmayer – bližšie študovali participujúce krajiny z hľadiska rôznych indikátorov dôležitých pre rodovú rovnosť (HDP; zamestnanosť žien na plný a skrátený úväzok; pôrodnosť; dostupnosť služieb starostlivosti o deti; zamestnanosť žien s deťmi; nezamestnanosť alebo skrátený úväzok z dôvodu nedostatku zariadení pre deti; účasť žien v rozhodovacích pozíciách; rodové rozdiely v odmeňovaní; R&D a inovačné systémy). Rozdiely medzi sledovanými krajinami sa prejavili vo veľkosti a intenzite vedy a výskumu, zamestnanosti žien vo výskume a v úrovni inovatívnosti. Slovensko možno v tomto porovnaní zaradiť medzi krajiny s najnižšou intenzitou vedy a výskumu, so zanedbateľným podielom súkromného výskumného sektora a s vysokou zamestnanosťou žien-vedkýň v štátnom sektore, najmä v akademických inštitúciách. Zároveň Slovensko vykazuje najvyšší podiel žien vo výskume (42 %), pričom najnižší podiel má Nemecko a Rakúsko. Ako ukázala aj ENWISE správa a She Figures 2006, najvyššie zastúpenie žien vo výskume sa objavuje v krajinách a v sektoroch s najnižšími výdavkami na vedu

mi. V těchto souvislostech vznikají rovněž umělecké reflexe vztahů mezi západními a mimozápadními oblastmi světa. Umělecká díla oslovují širší veřejnost a odkrývají spletitá sociální, politická a genderová témata, a to jak současná, tak i historická. Dotýkají se koloniálních a imperiálních invazí, zneužívání i oslavování mimoevropských kultur, vzdvihování i potírání odlišných způsobů tamního společenského života, včetně oceňování ženských a mužských rolí v těchto kulturách i jejich deformování a zatracování.

Jedním z příspěvků k představení umělecké reflexe těchto témat se stala inspirativní výstava Palmy na Vltavě, která představila české výtvarné umění let 1850–1950, jež bylo ovlivněno původní kulturou Afriky, Amerik a Oceánie. Jelikož tyto vlivy nebyly dosud příliš analyzovány, je nesporně záslužné, že byly nyní mapovány. Zvláště proto, že se jednalo o první systematický a ucelený pohled na tuto problematiku. Výstava, jejímž autorem je Tomáš Winter z Ústavu dějin umění AV ČR a kurátorkou Ivana Jonáková ze Západočeské galerie, byla uspořádána od konce ledna do konce dubna 2013 ve výstavní síni Masné krámy v Západočeské galerii v Plzni.

Umění původních obyvatel subsaharské Afriky, jež v dějinách výtvarného umění bývalo označováno také jako „negerské“ umění, „indiánské“ umění v Amerikách a „etnické“ či „kmenové“ umění v dalších mimoevropských oblastech světa bývalo pojmenováno jako umění „primitivní“, ať už s pozitivními nebo negativními konotacemi. Autor výstavy se rozhodl pracovat s tímto historickým termínem, neboť – jak uvádí – pro současné umění by tento pojem sice nemusel vyhovovat, ale pro historické období zpracovávané výstavou je možné jej považovat za adekvátní. Tomu také odpovídá podtitul výstavy: Primitivismus, mimoevropské kultury a české výtvarné umění 1850–1950. Lze dodat, že slovo primitiv se v podobných souvislostech patrně poprvé vyskytuje v 15. století, kdy bylo vázáno na bytosti, z nichž pocházejí mnohá zvířata i člověk. Později Giambattista Vico či Paul Gauguin patřili mezi osobnosti, jež mají zásluhu na

otevření otázky primitivů, novoprimitivů a moderních primitivů širší veřejnosti.

Výstava v Plzni navazuje na projekty, které se zabývaly obdobnými tématy: na velkou výstavu „Primitivism“ in 20th Century Art: Affinity of the Tribal and Modern, jež se konala v Muzeu moderního umění v New Yorku v roce 1984, a v českém prostředí na výstavy Divočina – příroda, duše, jazyk, jež byla realizována v Galerii Klatovy v roce 2002, a Exotismy ve výtvarném umění XX. století v Čechách a na Moravě v Českém muzeu výtvarných umění v Praze v roce 2007.

Téma primitivismu a exotiky obsahuje řadu subtémat. Jedním z nich jsou otázky manipulace genderových vztahů, na jedné straně ponižování a podřizování osob dobývaných zemí, na straně druhé vnucování konstrukce vztahů, jež jsou výhodné či atraktivní pro západní hledisko: ať už je to romantizující zvěčnění konzervativních hierarchických vztahů mezi muži a ženami, nebo hypertrofie erotické a sexuální exotiky. Zneužívání a oslava exotiky zde koresponduje s podobnými stereotypními přístupy k ženám. Mnohá výtvarná díla sice takovou manipulaci neprovádějí, ale svojí mnohoznačností stojí na její hranici. Rovněž dobrý záměr interkulturní inspirace nemusí mít vždy jasné vyznění. Příkladem na plzeňské výstavě může být zobrazování americké tanečnice Josephiny Baker (vlastním jménem Freda Josephine McDonald), která byla oblíbena v českých uměleckých kruzích. Mnozí umělci a umělkyně ji výtvarně zachytili ve svých dílech, nejen Adolf Hoffmeister (1927) či Karel Teige (1928), ale také například Milada Marešová počátkem 30. let 20. století.

Orientalismus, primitivismus a příbuzné směry se staly důležitými pro řadu českých umělců, z nichž Josef Čapek byl výtvarným umělcem, který „domorodé“ umění analyzoval patrně nejvíce, zejména ve své knize Umění přírodních národů (1938). Ze sběratelských počínů není možné opomenout Vojtěcha Náprstka, který začal budovat muzeum technického a později obecného pokroku. Významný-

a výskum a najnižšie zastúpenie žien v sektoroch s najvyššími výdavkami na vedu a výskum. Podiel žien s najvyšším kvalifikačným stupňom (Grade A – profesorka) sa pohybuje od 20 % na Slovensku po 11 % v Grécku, pričom EÚ priemer je 19 %.

Napriek rôznorodosti rodovo relevantných národných ukazovateľov bariéry, ktoré nedovoľujú ženám napredovať vo vedeckej kariére rovnakým tempom ako muži, sú podobné v každej krajine, líšia sa len intenzitou a rozsahom. Iniciatívy, ktoré boli v rámci projektu GENDERA identifikované ako dobré praktiky, adresujú mnohé z týchto bariér. Zameriam sa najmä na praktiky zo zúčastnených „postsocialistických“ krajín.

1. Rodové stereotypy a profesijný a kariérny výber

Prvou skupinou bariér, ktoré adresujú zozbierané praktiky, sú rodové stereotypy týkajúce sa segregácie profesijného a kariérneho výberu. Iniciatívy v tejto skupine sa zameriavajú na podporu záujmu dievčat o vedu a vedeckú kariéru predovšetkým v STEM disciplínach. Príkladom úspešnej praktiky je pravidelná kampaň Technickej a ekonomickej univerzity v Budapešti s cieľom získať dievčatá na štúdium inžinierskych odborov.

2. Pomalý kariérny rast a opustenie vedeckej dráhy: deravé potrubie (leaky pipeline)

Deravé potrubie označuje skutočnosť, že ženy opúšťajú vedeckú dráhu častejšie než muži, alebo postupujú v kariérnom rebríčku pomalšie. Za týmto fenoménom sa skrýva viacero formálnych a neformálnych, často skrytých bariér. Vedie k „premárneným talentom“ (ENWISE Report), čo má za následok aj nedostatok žien v rozhodovacích funkciách či nedostatok ženských vzorov. Zozbierané prak-

mi sběrateli mimoevropského umění v českých zemích byli také umělci Adolf Hoffmeister či Emil Filla. Různé sbírky se objevily rovněž v souvislosti se vzrůstajícím zájmem o teoretickou práci Charlese Darwina a již dříve v návaznosti na různé cestovatelské a kolonizační výpravy. Objevitelé a dobytí jako Kryštof Kolumbus či ilustrátoři výprav jako Theodor de Bry, který však za oceán nikdy sám nevycestoval, inspirovali celou řadu umělců a učenců.

Primitivní člověk byl většinou považován za ambivalentní objekt a subjekt. Na jedné straně byl odmítán, například v souvislosti s africkým či maorským kanibalismem, na stranu druhou byl vyzdvihován jako ušlechtilý divoch. Dokladem jsou nejen proslulé texty, jejichž autorem je Jean-Jacques Rousseau, ale také například druhý díl spisu Truchlivý od Jana Ámose Komenského. Množství různých významů spojovaných s primitivním uměním ukazují Guguinovy obrazy, jež zdůrazňují sexualitu a exotiku, dále vliv primitivních motivů na kubismus, surrealismus či avantgardu. Fenomén Robinsona Crusoea nebo existence tzv. bílých černochů jsou dalšími důležitými motivy.

Významný je zde také kritický přístup ke kolonizaci mimoevropských teritorií, včetně kritiky zotročování a genocidy tamních obyvatel. Z tohoto hlediska plzeňská výstava představuje zejména Mikoláše Alše a Františka Kupku. Aleš se – především ve svém kresebném cyklu Živly – postavil proti evropské kolonizaci a vůči destrukci indiánské civilizace. Snažil se vyzvednout pozitivní hodnoty indiánské civilizace, jak jen to tehdejší pohled umožňoval. Podobně se vyjadřoval také Kupka, který je dnes znám především díky svým abstraktním obrazům. Relevantní a do značné míry stále aktuální je však jeho méně známá sociální kritika, mimo jiné i kvůli neschopnosti či neochotě většiny současných umělců identifikovat a zpracovat závažné sociální a politické problémy podobného druhu. Působivá jsou například Kupkova záhlaví kapitol nazvaných Kolonie (v knize Élisée Recluse L'Homme et la terre, 1904–1907). Talent

a odvalu projevil Kupka také ve vyobrazení podnikatelů kolonizujících jižní Afriku, konkrétně v akvarelu Mezinárodní banda kapitalistů, který je ilustrací z cyklu Peníze pro L'Assiette au Beurre (1902). V akvarelu Civilizátoři (ze stejného roku) přiblížil aktéry finančního kapitálu jako kolonizátory, kteří financují brutální okupaci Číny. Kniha doprovázející plzeňskou výstavu ukazuje na dílech Bohové rudochů (1904) a Bůh Vatikánu (1904) Kupkovo srovnání krutého mučení lidí ve jménu náboženství v různých kulturách. Za zmínku stojí, že Vatikán nevychází z tohoto srovnání zrovna vítězně, i když hlavní ideou je zde kritika krutostí páchaných ve všech náboženských okruzích. Kupkova umělecká díla připomínají nezapomenutelné a jsou výzvou k restituci odpovědnosti za zločiny kolonialismu a náboženské represe, jež v mnoha případech dosud nebyly odsouzeny a majetkově odškodněny.

Některé významy však výstava svými popisky stírá. Příkladem může být unifikace rozdílné role indiána v dílech Alfonse Muchy a Františka Kupky. Zatímco na Muchově plakátu Světové a mezinárodní výstavy v St. Louis 1904 (1903) hraje indián pouze kontrastní roli a prostorově i barevně je evropocentricky upozaděn za konstrukci půvabné dámy z vyšší společnosti, v Kupkově díle Nový svět a Oceánie (v již uvedené knize L'Homme et la terre) je naopak hlavní postavou v popředí, od níž se odvíjí kritika evropské kolonizace. Nostalgie indiánů kvůli jejich marginalizovanému údělu je sice přítomna v obou pracích, ale pointa je celkově, a zejména existenciálně zcela odlišná, neboť rozdíl mezi pouhým pozadím a hlavní rolí je nepřehlédnutelný.

Výstavy obvykle doprovází katalog. V případě recenzované výstavy však můžeme nahlédnout do bohatší publikace. Autor výstavy vydal knihu, jejíž textová část značně převyšuje obvyklý rozsah textu v katalogu. Kniha má sice identický název s výstavou, ale fakticky se jedná o samonosnou publikaci, jež není pouhým doplňkem výstavy. Její přečtení dává výstavě podstatně hlubší rozměr.

tiky používali rôzne nástroje prekonávania spomenutých bariér: mentoring, sieťovanie, tréningy a kvalifikačné programy, finančná podpora pre výskumníčky s povinnosťou starostlivosti o príbuzných, programy pre integráciu žien a mužov po návrate z materskej/rodičovskej dovolenky, flexibilný pracovný čas a organizácia práce, kariérne programy, zavádzanie nástrojov pre rovnaké odmeňovanie a podpora inštitucionálnych pracovísk a pracovných skupín venujúcich pozornosť rodovej rovnosti. Príkladom takejto praktiky je napr. vznik Inštitútu pre podporu rodovej rovnosti na Univerzite v Primorskej (Slovinsko), vďaka ktorému boli odstránené viačere štruktúralne bariéry znevýhodňujúce ženy (najmä ženy-matky) v ich kariérnom raste, a vo všetkej formálnej komunikácii sa zaviedol rodovo-citlivý jazyk.

3. Sklenený strop (glass ceiling): ženy v rozhodovacích pozíciách

Sklenený strop je prevažne neviditeľná bariéra, ktorá bráni ženám dosiahnuť najvyššie manažérske pozície. Paradoxom je, že je neviditeľnou najmä preto, že vďaka politikám rodovej rovnosti neexistujú formálne príkazy a regulácie, ktoré bránia ženám uchádzať sa o rozhodovacie pozície. Nízky počet žien v rozhodovacích pozíciách neznamena, že ženy nemajú záujem alebo sú málo kvalifikované. Dôvodom sú stereotypy, štruktúralne bariéry, organizačné kultúry, netransparentné procesy prijímania a povyšovania, a nedostatok harmonizácie pracovno-súkromného života. Praktiky, ktoré adresujú tento problém, sledujú dvojaké prístupy: „zaplátať deťavé potrubie“ cez networking, tutoring a rodovo orientované tréningy žien dosahujúcich najvyššie kvalifikačné stupne alebo zaviesť „tvrdé“ opatrenia, predovšetkým kvóty. Najviac praktík tohto druhu bolo evidovaných v Nemecku a Rakúsku, v krajinách postsocialistického regiónu, kde je odmietanie proaktívnych pozitívnych akcií adresujúcich ženy stále citeľné, sme žiadne praktiky nevidovali.

Je třeba ocenit, že si autor a kurátorka výstavy vybrali jako téma vliv mimoevropských kultur na evropské umění, konkrétně výsek dějin českého výtvarného umění. Inspirace mimoevropskými kulturami je důležité analyzovat. Lze však říci, že koncentrace na historické období let 1850–1950 je poměrně bezpečnou volbou tématu, kde z důvodu značného časového odstupu u nás nehrozí žádná velká názorová konfrontace. Naopak rozbor tohoto tématu v období po druhé světové válce a zejména v posledních desetiletích problematické ekonomické a kulturní globalizace by přinesl mnohé provokativní otázky a výzvu otevřené nebo skryté tabuiza-

ci či cenzury, s níž se ve veřejném prostoru potýkáme. Dopad globálního kapitalismu na mimoevropské kultury by si zasloužil patřičné kritické rozbory a jejich prezentaci široké veřejnosti. Samozřejmě nelze autorovi a kurátorce vytýkat, že se nezaměřili na témata, která si prostě nevybrali. Je ale možné uvést, že dominantní zaměření interkulturních výstav na „klidná“ historická témata můžeme vnímat nanejvýš jako první krok k tomu, abychom nezavírali oči před mnohými současnými nespravedlnostmi, jež bychom neměli ignorovat a rezervovat je jako předmět zkoumání pro příští generace, až zanikne jejich znepokojující a nebezpečná aktuálnost.

„CENTRUM PROSVÍTILO CELOU FAKULTU“: ZPRÁVA Z KONFERENCE INTERSECTING FEMINISMS: THEORY, POLITICS AND ACTIVISM / MARCELA LINKOVÁ

Na počátku 90. let pobývala prof. Elzbieta Oleksy na univerzitě v Pittsburgu, kde v té době fungovalo pulsující centrum ženských studií, které bylo založeno v 70. letech. Tehdejší vedoucí se zeptala, jak se jí podařilo centrum ustavit, a bylo jí řečeno, že univerzitě předložila projekt – a ten byl schválen. Vedoucí programu prof. Oleksy dokonce projekt poskytla, aby se mohla podívat na typy argumentů a rámování projektu. Po návratu do Lodže Elzbieta Oleksy myšlenka na centrum nedala spát, připravila tedy projekt a předložila jej tehdejší děkance své fakulty. Fakulta tenkrát sice byla konzervativní, ale děkanka souhlasila a projekt předložila vedení fakulty. Když souhlasili i proděkani, vzala si prof. Oleksy taxi a odjela na rektorát, kde zastihla rektora. Ten se shodou okolností právě vrátil z návštěvy na univerzitě v Dijonu, kde se setkal s tamním rektorem, který se s prof. Oleksy kamarádil. Rektorovi univerzity v Lodži o svém přátelství s Elzbieta Oleksy řekl, a tak když do jeho kanceláře prof. Oleksy

vstoupila s projektem, přijal ho vstřícně. Ještě ten večer prof. Oleksy odprezentovala projekt vedení univerzity, kde si vyslechla množství kritických poznámek – zejména ze své domovské fakulty. Jeden z prorektorů ale uvedl, že v USA taková centra má každá lepší univerzita a že Lodž si nemůže dovolit zůstat pozadu. Vedení univerzity tedy projekt přijalo a, jak řekla prof. Oleksy, „tehdy začaly problémy“.

Toto je zakladatelský mýtus Centra ženských studií na Univerzitě v Lodži, který prof. Oleksy odvyprávěla na zahajovacím panelu „matek zakladatelek“ s příznačným názvem *Gynealogie Centra ženských studií na Univerzitě v Lodži*. V roce 2012 Centrum oslavilo své 20. výročí a při této příležitosti uspořádalo ve dnech 16.–18. 11. 2012 konferenci s názvem *Intersecting Feminisms: Theory, Politics and Activism*. Jako v každém dobrém institucionálním zakladatelském mýtu i tady vedle kvality projektu i hlavní aktérky hrály velkou roli štěstí, náhoda a osobní známosti.

4. Nedostatok rodového povedomia a vedomostí, rodové stereotypy

V mnohých inštitúciách stále prevláda nízke povedomie a nízka informovanosť a vzdelanosť v rodovo relevantných otázkach. Táto oblasť je absolútne kľúčovou a nevyhnutnou pri búraní stereotypných názorov na rodovú rovnosť. Rodové vzdelávanie a posilňovanie/scitlivovanie rodového povedomia vyžaduje neustálu prácu, je to trvalý a systematický proces v každej spoločnosti. Praktiky zamerané na túto oblasť zahŕňajú široké spektrum iniciatív. Zo Slovenska treba spomenúť internetový portál Ženy vo vede v rámci Centra vedecko-technických informácií v SR, ktorý prináša rozhovory s významnými vedkyňami, informácie o rodovej rovnosti z EÚ, dokumenty a štatistiky. Hoci jeho obsah je veľmi limitovaný, je to jedna z mála aktivít v tejto oblasti na Slovensku.

5. Posilnenie (empowerment) žien vo vede a výskume

Posilňovanie sebadôvery a schopností žien v ich úsilí prekonávať rôzne bariéry v kariérnom postupe sa odráža najmä v pozitívnych/afirmatívnych akciách pre ženy, ktoré adresujú problémy ako nedostatok ženského sieťovania, nejasnosť kariérnych perspektív, málo manažérskych schopností alebo iných zručností, napr. technických (resp. nedostatok sebadôvery v tieto schopnosti), čo môže byť prekážkou v kariérnom raste. Často však práve iniciatívy, ktoré sú venované výlučne ženám, narážajú na odpor tak mužov, ako aj mnohých žien. Zozbierané praktiky v tejto oblasti sa opierajú o nástroje ako sieťovanie, mentoring, tréningy, kariérne programy pre študentky, doktorandky a mladé vedkyne, granty a ocenenia pre vynikajúce vedkyne.